

50604

# "VIDIMUS ENIM STELLAM EIUS..."

KONFERENCIAKÖTET

SZERKESZTETTE  
SZÁVAY LÁSZLÓ



Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan Kiadó  
Budapest, 2011

113

2012

Hálás szívvel köszönjük mindazok segítségét, akik nagylelkű anyagi támogatásukkal lehetővé tették a konferencia megszervezését és e kötet megszületését.

Károli Gáspár Egyetemi Alapítvány  
Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar  
Magyarországi Evangélikus Egyház  
Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Hallgatói Önkormányzata  
Doktoranduszok Országos Szövetsége

Lektorálta:

Baranyai Béla, r. k. teológus  
Bazsó Bálint, történész  
Gömböcz Elvira dr., ev. teológus, egy. oktató (Evangélikus Hittudományi Egyetem)  
Rónay Péter, mb. előadó (Zsigmond Király Főiskola, Vallástudomány)

© Szerzők, szerkesztő, 2011

© Károli Gáspár Református Egyetem, 2011

© L'Harmattan Kiadó, 2011

L'Harmattan France  
7 rue de l'École Polytechnique  
75005 Paris  
T.: +33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL  
Via Bava,  
3710124 Torino-Italia  
T./F.: +39.11.817.13.88

ISBN 978-963-236-485-8

ISSN 2062-9850

A kiadásért felel Gyenes Ádám.

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan  
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.  
Tel.: 267-5979  
harmattan@harmattan.hu  
www.harmattan.hu  
szepirodalom.harmattan.hu

Párbeszéd Könyvesbolt  
1085, Horánszky utca 20.  
www.konyveslap.hu

Olvasószerkesztő: Czeti István

A borítót Ujváry Jenő tervezte.

A tördelés Józsa Ottó munkája.

A nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte.

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

A borítón a ravennai Sant' Apollinare Nuovo bazilika mozaikképe látható a három napkeleti bölcs vonulásáról.

## TARTALOM

BENEVOLO LECTORI SALUTEM! .....	9
ÁRVAVÖLGYI BÉLA: Barth megbékélés-tanának recepciója Jánossy Imre munkásságában .....	11
BÁNDY GYÖRGY: A somorjai evangélikus elemi iskola bezárása a trianoni békeszerződés árnyékában .....	19
BÁRSONY MÁRTON: „Isten Bohóca” és a „halál halála” – Az archaikus bolond-rituálék húsvéti öröksége .....	25
ÁDÁM BARTHA: The Anthropology of Karl Barth .....	33
BLÁZY ÁRPÁD: Simon Griner (Grynaeus) és Buda (1521– 1523) .....	39
ÁDÁM BOGÁR: “Farewell, hello, farewell, hello” – Tralfamadorian Thought as Religion in Slaughterhouse-Five – A Geertzian Account .....	47
BUZA ZSOLT: Varga Imre, református püspök (1905–1980) munkássága a Kálvinista Szemle, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház hivatalos lapja alapján .....	56
CSERNÁK-SZUHÁNSZKY DEBÓRA: Bibliafordítás szóban és írásban a kódexek korában .....	70
CSÚRÖS ANDRÁS JAKAB: Tanácsköztársaság és a Messiás .....	78
DEÁKNÉ KECSKÉS MÓNIKA: „Il Glorioso Poverello di Cristo” Szent Ferenc legtehetségesebb szolgálója, a Pesti ferencesek barátja: Liszt Ferenc .....	85
FAZEKAS SZILVIA: A csehszlovákiai és szlovákiai Református Keresztyén Egyház rövid története (1920–1939) .....	93
FEJES JÁNOS: Vallásközi párbeszéd a (metal) zene nyelvén – Az <i>Orphaned Land</i> karrierje .....	100
DR. FÉNYES BALÁZS: Bűn és büntetés a TANACH-ban és a rabbinikus hagyományban .....	109
FÖLDVÁRI SÁNDOR: Iszlám-keresztény dialógusok Boldog II. János Pál pápa és Allahsükür Pashazade vezetésével .....	118
FREY GYÖRGY PÉTER: A pécsi püspöki uradalom templomai a 18. század első harmadában .....	130
FRTZ BEKE ÉVA: A Logosz értelmezése a hellenisztikus zsidó filozófia és Jn1, 1–18 fényében .....	141
GÁTAS JÓZSEF: Trónvízió a színpadon .....	150
GÉR ANDRÁS: 11Q11 – a szöveg és ami mögötte van .....	159

*társadalmi életét keresztyén elvek szerint rendezi be, a politikában azonban csak a hitetlenség elvei szerint cselekedhetnék*<sup>10</sup> vallja Sebestyén Jenő.

A parlamenti pulpitus is válhat szószékké, ha a keresztyén ember a maga cselekedeteivel azzá változtatja. Amint már az elején is említettem, a keresztyén-ség számára a közszolgálat és ezen belül a politika létjogosultsága nem kérdés, hanem annak tartalma a fő kérdés. Ezért van a Jézus főpapi imájában nemcsak az kérés, hogy e világnak szerves részei maradjanak az övéi, hanem hogy őrizze is meg őket a gonosztól, vagyis tisztán maradhassanak meg a szolgálatban. Erre mondja Sipos Gábor, hogy: *„A szelídség, béke, jóakarát kitartó képviselével érhetiünk el eredményt, lassan táguló körben. Erre az egyéni megtérésünkből fakadó küldetéstudat ad erőt a Jn. 17, 18 vers értelmében: A világi életre, a krisztusi szellemű közszolgálatra ugyanolyan felső parancsunk van, mint amelyet Jézus kapott Atyjától. A keresztyén ember küldetéstudatának alázattal, szelídséggel, reális önismerettel kell párosulnia, hiszen csak így lesz méltó az örök példához: Jézus Krisztushoz.”*<sup>11</sup>

<sup>10</sup> Sebestyén J.: *Református etika*. 423 o.

<sup>11</sup> *Keresztyénség és Közszolgálat (Hitvalló értelmiségiek kerekasztal-beszélgései)*. Református Egyház Misztótfalusi Sajtóközpontja, Kolozsvár (Románia), 1991. 17 o.



KATÓ SZABOLCS FERENCZ

Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (KPTI) lelkész-  
képző szak (2007–), Universität Leipzig – Gustav Adolf  
Werk ösztöndíjasa (2010–2011)

## DEUT 32,24 – DÉMONOLÓGIA VAGY VALAMI MÁS?

A Deut 32,24-et nagyon gyakran úgy tekintik, mint az izraeli vallásban tovább élő, politeista elemek monoteizmus előtti vallástörténeti kövületét. Ennek megfelelően a 24. versben előforduló „dögvész” és „járvány” kifejezéseket a kánaáni Resef és Qeteb istenségek vagy természetfeletti erők (görög eredetű szóval démonok) megtestesítőinek tartják. Ez a két, sok vitára okot adó szó mindenestre a pusztítás és a rombolás eszközeként, JHVH nyilaként jelenik meg az említett versben. Deut 32,24 arról beszél, hogy azok sorsa, akik JHVH-tól elfordulnak a megsemmisülés és a nyomorúság lesz. A nép azzal bosszantotta JHVH-t, ami nem isten (Deut 32,21), s így, a bálványimádás bűnébe esve magára vonta Istenének rontó haragját, melynek részletező leírása a 23. versben kezdődik. A büntetés csapások sorozataként jelenik meg:

<sup>23b</sup> *Én nyilaimat vetem be ellenük:*

<sup>24</sup> *az én szipolyozómat, Éhséget,*

*harcosomat,<sup>1</sup> Dögvészt*

*Járványt, az én mérgemet<sup>2,3</sup>.*

חֲצֵי אֲכֵלֵה־בָּם

מִזֵּי רָעַב

לְחַמֵּי רָשָׁף

וּמְקַטֵּב מְרִירֵי

<sup>1</sup> Nincs ok arra, hogy a לְחַמֵּי szót, Lahmu istenséggel hozzuk összefüggésbe. Bár a Lahmu névvel jelölt lény az Enüma Eliš mítoszában egy tengeri szörnyet jelenít meg, és a sumér szövegekben a kapuk apotropaikus őrzője, de a szír-palesztin régióban nem fordul elő. Ebből kiindulva nem valószínű, hogy az ÓSZ-ben erről az önálló lényről lenne szó. Vö. Heider, George C.: *Lahmu. In: Dictionary of Deities and Demons in the Bible*. Szerk. tk. van der Toorn, Karel, Leiden-Boston-Köln (USA) 1999. 502. o.

<sup>2</sup> Valószínűleg az itt megjelenő kifejezés a hr'rom. szó hímnemű formája, mely az akkád martu, az ugariti šmr, a szír m'rārtā kifejezések megfelelője, melyek mind mérget jelentenek. Vö. Pardee, D.: *m'rōrāt-p'tanīm „Venom” in Job 20 14*. In: *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, 91. (1979) 401–422. o.

<sup>3</sup> A מְרִירֵי; לְחַמֵּי; מִזֵּי szavak esetében nem a st. cstr. formát, hanem a I. szem. birtokragos emendációt tekintem elfogadhatóbbnak. Vö. de Moor, Johannes. C.: *O Death, Where Is Thy Sting? In: Scribe to the Lord*. Szerk. Eslinger, L. – Taylor, G.. (*Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series* 67.) Sheffield (UK) 1988. 99–107. o.; Sanders, Paul: *The Provenance of Deuteronomy 32*. (*Oudtestamentische Studien* 37.) Leiden (Netherlands) 1996. 198–199. o.

*Kibocsátom a vadak fagait ellenük a porban  
csúszók mérgével együtt.*

וְשָׂרְיָהֶמוֹת אֲשֶׁלְחֶבֶם  
עַם־חַמַּת זֹחֲלֵי עָפָר

JHVH, mint egy hadakozó vitéz, fegyverrel a kezében lép fel, és lövi ki először az elpártolók ellen nyilait, majd a fejezet végén a nép ellenségei ellen fordítja kardját. JHVH harcos szerepében történő bemutatása nem idegen az Ószövegség lapjaitól: Jób 16,17; Zsolt 19,5; 78,65; Ézs 42,13; Jer 20,11. A szövegek egy jelentős része a fogság utáni korból származik, melyben egyre ritkábbá lesznek az antropomorf bemutatások. Minden esetben hasonlattal van dolgunk, egy jól körülhatárolható költői képpel, melyet a ך prepozíció vezet be. A Deut 32 esetében azonban nem jelenik meg JHVH közvetlen azonosítása egy harcossal, csupán a leírások alapján következtethetünk arra, hogy itt is az אִישׁ מִלְחָמוֹת גִּבּוֹר alakja jelenik meg. A mítosz és a költészet nehezen elválasztható, vagy éppen meg nem különböztethető határán tartózkodunk. Az ókori Közel-Kelet egyik uralkodó képzelete volt az, hogy a nép nemzeti istene harcol népe javáért. Minden vívott csata egyben az istenek háborúja is. Ebből kiindulva elhamarkodott lenne azt állítanunk, hogy a harcos isten képe csupán költői innováció. JHVH harcosként való elképzelése nagyon is ősi gyökerekre nyúlhat vissza. Szükséges tehát megvizsgálni a közelebbi meghatározáshoz a 24. vers motívumait, mely a harcos JHVH nyilait mutatja be.

A kutatásban nagyon gyakran figyelmen kívül marad az, hogy הַשָּׂרִי וְהַקָּטָן egy sor megszemélyesített természeti csapás között van jelen. Nem ismerünk pl. „éhség” (רָעָב) nevű istenséget, vagy más természetfölötti erőt, melyet ezzel a névvel illetnének. Igaz ugyan, hogy a deuteronomista történeti mű, hajlik az éhség elvontabb, már-már mitologikus bemutatására (Deut 28,48; 2Sám 21,1; 1Kir 8,37; 18,2; 2Kir 4:38),<sup>4</sup> de összességében kijelenthető, hogy nem egy démonnal, hanem egy a JHVH-t szolgáló, megszemélyesített természeti csapással van dolgunk.

A הַשָּׂרִי וְהַקָּטָן mitológiai háttérének rekonstrukciója az elmúlt évtizedekben új irányt vett. Resef egy jól ismert, gyakran előforduló hadisten az ókori Közel-Keleten. Ugaritban khtonikus jellege van, aki néha gonosz, önkényes cselekedetekre képes: magához ragadja az ártatlan Keret családját (KTU 1.14 I. 18–19). Mindezek ellenére olyan szövegek, mint a KTU 4.219, mely *bt ršp gn* (a kert[ben

<sup>4</sup> Vö. Seidl, T.: רָעָב *rā'eb*. In: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*. Szerk. Fabry, Heinz Joseph – Ringgren, Helmer. I–VII. Stuttgart-Berlin-Köln (Deutschland) 1993. VII./562–563. o. N. Wyatt szerint a 24. versben megjelenő éhség egy Mótra történő homályos utalás, ahol רָעָב Mót egyik epithetonja lenne. Ebben az esetben három kánaáni isten jelenne meg JHVH nyilaként: Resef, Qeteb és Mót.Vö.: Wyatt, Nicolas: *Qeteb*. In: *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*. Szerk. tk. van der Toorn, Karel. Leiden-Boston-Köln (USA) 1999. 673. o. Viszont irodalmi párhuzam nélkül ez az elmélet gyenge lábakon áll.

lakó] Resef temploma) szóösszetételt tartalmazza, bizonyítják, hogy a vitalitás, az élet védelme, a termékenység óvása sem idegen az Ugariti Resef istenségtől.<sup>5</sup> Az ókori ábrázolások ugyanígy visszatükrözik Resef sokoldalú karakterét.<sup>6</sup> Nagyon gyakran ábrázolják fegyverrel a kezében pl. íjjal és nyíllal,<sup>7</sup> ahol ez utóbbiak Resef csapásait jelképezik.<sup>8</sup> A Deut 32,24-ben azonban Resef nem nyilakkal a kezében bukkan fel, nem csapásokat szórva, hanem ő maga a nyíl és a csapás. Tulajdonságai JHVH sajátjaiként tűnnek fel,<sup>9</sup> ami szintén alárendelt szerepét mutatja, és azt, hogy itt nem egy önálló akarattal rendelkező lényről van dolgunk.

𐤀𐤃𐤁 csupán két vitás Biblián kívüli szövegben fordul elő. Az első előfordulás Assur-ah-iddina szerződése Baál, türoszi királlyal. Ebben a szövegben 𐤀𐤃𐤁 akkád megfelelője *qa-ti-ba*, aki a szerződésben egy, a szövetség megőrzéséért kezeskedő, türoszi istenség. Mindazonáltal a *qa-ti-ba* olvasat egy olvasási és átírási hibán nyugszik.<sup>10</sup> A negyedik tábla 6. sorában a szöveg *editio princeps*-e <sup>d</sup>*A-na-ti-Ba-a<sup>o</sup> [-a-ti DINGI]R.MEŠ* helyett DINGIR *Qa-ti-ba x<sup>o</sup>-[xxx]*-t olvas.

R. Borger felhívja a figyelmet a tévedésre.<sup>11</sup> A transzkripció alkalmával kimaradt az *A*. Vitára a második *na* szótag ékírásjele ad okot, mivel az a szerződésben előforduló alakjában nem jelenik meg egyetlen más akkád ékírásos szövegben sem, ami arra enged következtetni, hogy itt egy írni hibáról lehet szó. Az eredetin látható ékírásjel leginkább a *na*, *ba*, *qa* szótagok ékírásjeleihez hasonlít. Ha azonban figyelembe vesszük az első *A* szótag egyértelműen elkülöníthető jelét

<sup>5</sup> Choi, John H.: *Rescheph and YHWH Šēbā'ót*. In: *Vetus Testamentum*, 54. (2004) 17–28. o.

<sup>6</sup> A késő bronzkor és a korai vaskor I. ábrázolásaiban ülő, álló, fegyveres, fegyvertelen, lovagló stb. Resef ábrázolásokkal találkozunk. Karakterét elhamarkodott lenne csupán a nyilakkal történő bemutatásból levezetni. A témához lásd: Cornelius, Izak: *The Iconography of the Canaanite Gods of Rescheph and Ba'al*. (*Orbis Biblicus et Orientalis* 140.) Freiburg (Schweiz) 1994.

<sup>7</sup> A *KTU* 1.82. 3 szövegében a következő mondat szerepel: ...]t b' l hz ršp. A *TUAT* ezt a következőképpen fordítja: „Ba'al [weh]re die Pfeile des Raschap ab” (Baál hárítsd el Rasap nyilait), ahol *ršp* egy betegséget előidéző démon lenne. Vö. *Texte aus der Umwelt des Alten Testament*. I–III. CD-rom változat, Gütersloh (Deutschland) 2005. II. 337. o. A sor eleje sérült, ami megnehezíti a fordítást. A Gen 49,23 (𐤀𐤃𐤁 𐤀𐤃𐤁) valamint egy Kr. e. 341-ből származó, Cipruson előkerült, föníciai felirat alapján E. Lipinski a *KTU* 1.18. 3-at a „nyilak ura, Resef” szöveggel rekonstruálja, figyelmen kívül hagyva a mondat eleji töredéket. Lipinski, Edward: *Resheph*. (*Orientalia Lovaniensia Analecta* 181.) Leuven (Netherlands) 2009. 104–105. o. Az ikonografikus letek alapján (lásd: Cornelius, *Iconography*) valószínűsíthető, hogy Resefet így nevezték.

<sup>8</sup> Vö. De Moor J. C.: *O Death i. m.* 99–107. o.

<sup>9</sup> JHVH a Jób 6,4; Zsolt 7,14; 38,3; Ez 5,16 helyeken is Resefre emlékeztető leírásokban jelenik meg, ahol szintén JHVH nyilairól esik szó. Meg kell azonban különböztetni, ezeket a leírásokat, azoktól az igehelyektől, ahol JHVH nyilai villámok (Zak 9,14; Hab 3,11 stb.), melyek egy viharisten profiljához tartoznak. Ez utóbbi valószínűleg JHVH eredeti karaktere.

<sup>10</sup> Vö. Wyatt, *Qeteb* 673. o.; De Moor, *O Death* 105. o. 19. láb. A hibás olvasat az oka annak, hogy H. Vorländer egy ilyen nevű istenség létezését feltételezi. Vorländer, Hermann: *Mein Gott*. (*Alter Orient und Altes Testament* 23.) Neukirchen-Vluyn (Deutschland) 1973. 263. o.

<sup>11</sup> Borger, Rykle: *Anath-Bethel*. In: *Vetus Testamentum*, 7. (1957). 102–104. o. Utal S. Langdon, *Revue d'Assyriologie* 26 és E. Weidner, *AFO* 8. írásaira, melyek a helytelen változatot tartalmazzák.

is, egy értelmes szó csak a *na* szótag olvasásával alakul ki: *A-na-ti*. A következő szótagokkal egybeolvasva a sor valószínűleg a jól ismert Anát-Bétel nevét tartalmazza, és nem a máskülönbben ismeretlen Qatiba istenség nevét. A teljes sor a következőképpen hangzik <sup>4</sup>*Ba-a-a-ti-ilī* <sup>4</sup>*A-na<sup>2</sup>-ti-Ba-<sup>1</sup>al-[a-ti-il]ī ina qātē nēši* (UR.MAH) *aki-li<sup>o</sup> [limallū]-ku-nu* – Bétel és Anát-Bétel vessen titeket egy falánk oroslán szájába.<sup>12</sup> Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy Assur-ah-iddina szerződése nem bizonyítja, hogy létezett volna egy Qatiba nevű istenség, mert „Qatiba istenség annak köszönheti létét, hogy a másolásnál Langdon figyelme átsiklott egy ékírásjelen.” (Borger, *Anath-Bethel* 102. o.)

A következő Biblián kívüli szöveg, melyben egy a héber  $\text{בֶּתֵל}$ -bel párhuzamba állítható *lexéma* előfordul, az Ugariti Baál-ciklus *KTU* 1.5 II. 23–24 sora, ahol a *qzb* gyök bukkan fel: [xxx]*p mlhmyl* [xxx]*lt qzb*<sup>13</sup>. A sor rekonstrukciója nem kis akadályokba ütközik. A két sor eleje töredékesen maradt ránk. A *qzb* egy *hapax legomenon*, s a *mlhmy* értelmezése sem egyszerű. Vannak ugyan, akik megkísérelik a „én harcosom” vagy „harcos” fordítást, de a G. Del Olmo Lete – J. Sanmartín féle Ugariti szótár ezt a kifejezést a meghatározatlan jelentésű szavakhoz sorolja.<sup>14</sup> A  $\text{בֶּתֵל}$ -bel foglalkozó exegetikai munkák illetve a Baál-ciklus már említett releváns sorát taglaló Ugarit-kutatás szakirodalma között fennáll egy-egy kölcsönösen egymásra hivatkozó, körkörös bizonyítás (*petitio principii*). Minderre J. M. Blair hívja fel a figyelmet.<sup>15</sup> Az Ugarit-kutatók az ószövetségi konszertusok alapján a *qzb* gyököt egy démonnévvel hozzák összefüggésbe, és ennek megfelelően rekonstruálják a sort. Ezzel egy időben az ószövetségi exegeták is a Biblián-kívüli párhuzamok segítségével támasztják alá elméletüket, amikor ar-

<sup>12</sup> Borger, Rykle: *Die Inschriften Asarhadons, Königs von Assyrien. (Beihefte zum Archiv für Orientforschung 9.)* Graz (Österreich) 1956. 109. o. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy bár Anát-Bétel neve először Assur-ah-iddina szerződésében fordul elő, de a Kr.e. I. évezred második felében egyre sűrűbben bukkan fel a név. Az elephantinói zsidó kolónia Esem-Bételt és Anát-Bételt Jhvh-val együtt tisztelte. A türoszi Bétel és Anát-Bétel az isteni jelenlét spirituálizálódásának lecsapódásai, mindkét isten az isteni jelenlét hüposztázisza. Vö. Gese, Hartmut: *Religionen Altsyriens*. In: *Die Religionen Altsyriens, Altarabiens und der Mandäer*. Szerk. Gese, Hartmut – Höfner, Maria – Rudolph, Kurt. (*Religionen der Menschheit* 10/2) Stuttgart (Deutschland) 1970. 224–225. o.

<sup>13</sup> De Moor a 23. sor első szavát, melynek csak az első *p* ékírásjele sértetlen, Resef nevével állítja helyre. Bizonyításában a Deut 32,24-re hivatkozik, azt állítva, hogy itt egy fogalmazásbeli párhuzamról lehet szó:

$\text{יְשַׁרְיָהּ לְיָהוּוֹה}$  (Deut 32,24) *ršp mlhmy* (*KTU* 1.5 II. 23). *De Moor*, *O Death* 104. o. Némely Ugarit-kutató a töredékes áthagyományozás miatt nem fordítja le a szöveget. Vö. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Szerk. Pritchard, James. Princeton-New Jersey (USA) 1969. 139. o. Wyatt, Nicolas: *Religious Texts from Ugarit*. Sheffield (UK) 1998. 121–122. o.

<sup>14</sup> Lete, Gregorio Del Olmo – Sanmartín, Joaquín: *A Dictionary of the Ugaritic Language in the Alphabetic Tradition. (Handbook of Oriental Studies 67.)* Leiden (Netherlands) 2003. 548–549. o.

<sup>15</sup> Blair, Judit M.: *De-Demonising the Old Testament. (Forschungen zum Alten Testament 2. Reihe 37.)* Tübingen (Deutschland) 2009. 39. o.



ról van szó, hogy  $\text{בִּזְקָה}$  egy természetfölötti lény. Az Ugariti, számunkra kérdéses töredék fordításánál is ez a helyzet. A sor fordítása és helyreállítása csak abban az esetben lehetséges, ha eleve feltételezzük az ószövetségi igehelyek alapján egy Qeteb nevű démon létezését. Mivel a *KTU* 1.5 II. 23–24 sora töredékes, és lexikográfiailag sincs lehetőség az egyes szavak jelentésének meghatározására, ezt az Ugariti töredéket nem vesszük figyelembe Biblián-kívüli párhuzamként: „egyértelmű (...), hogy nincs ókori közel-keleti bizonyíték, mely egy *qtb/qzb* istenség létezésére utalna.” (*Blair, De-Demonising* 38–39. o.)

Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy  $\text{בִּזְקָה}$  ószövetségi négy előfordulása (Deut 32,24; Zsolt 91,6; Ézs 28,2; Hós 13,14) más ismert mitológiai lények társaságában történik: Resef, Deber és Mót. Minden esetben valamilyen pusztító jelenséggel van dolgunk. Ezek a versek utalhatnak ugyan bizonyos mitológiai előtörténetre, viszont egy konkrét profil megrajzolásához nem áll rendelkezésre elég információ.

A Deut 32,23–25-ben JHVH hét nyila jelenik meg, viszont ezek közül csak egynek, Resefnek van igazolható, Biblián kívüli szövegekkel is alátámasztható, mitologikus, kánaáni háttere. Ha  $\text{בִּזְקָה}$ -et most figyelmen kívül hagyjuk, feltűnik, hogy a többi öt nyíl sem élettelen csapásokra utal, hanem egy dinamikus eseménysorozat tagja, amelyek egy szinten állnak a mitologikus háttérrel rendelkező Reseffel. A háború elemei (fegyver– $\text{הַרְבֵּה}$ , rettenet– $\text{אִימָה}$ ) és a természet veszedelmei (éhség– $\text{בָּרָק}$ , vadak foga– $\text{שֵׁן בַּרְבַּח מוֹת}$ , porban csúszók mérge– $\text{יְהִי מְרַקֵּר חֲמָה}$ ) megszemélyesítve, költői eszközként vannak jelen, akik ugyanúgy látszólag önálló akarattal végzik el a JHVH által rájuk bízott küldetést, akár csak Resef és  $\text{בִּזְקָה}$ .

Mindezek alapján felmerül a kérdés, hogy vajon nem lehetséges-e arról beszélni, hogy e két utóbbi szó is, valamilyen költői képanyag része?  $\text{בִּזְקָה}$  lehet egy megszemélyesített természeti csapás, a járvány megfelelője. Ezt az is indokolná, hogy némely arab dialektusban a  $\sqrt{qtb}$  gyök betegségek kifejezésére szolgál, pl. a *qaṭib* szó himlőt jelent,<sup>16</sup> Ézs 28,2-ben pedig szintén természeti jelenségek (jégverés, árvíz) felsorolásában tűnik fel, mindenféle mitologikus konnotáció nélkül. Alapos okunk van tehát feltételezni, hogy  $\text{בִּזְקָה}$  nem mitologikus lény, hanem egy megszemélyesített természeti csapás, mely más természeti csapásokkal együtt gyakran jelenik meg mitologikus, kánaáni istenségek társaságában.

Mindezek alapján nagy a valószínűsége annak, hogy Resef is valamilyen költői eszköz egyik elemeként jelentkezik a szövegben. A mítoszokban a puszt-

<sup>16</sup> Minderre C. Landberg hívja fel figyelmet *Glossaire Dationis* című munkjában. A Qetebre vonatkozó adatait idézi Blau, Josua: *Über Homonyme und angeblich Homonyme Wurzeln II*. In: *Vetus Testamentum*, 7. (1957). 98–102. o.

tulás, a megsemmisülés társul Resef személyéhez, így tehát a lényé által képviselt jelenség nagyon jól illik a Deut 32,24 kontextusába.

Goldziher Ignác *Mítosz a hébereknél* című híres munkájában kísérletet tesz arra, hogy egy általános mechanizmust adjon a mítoszalkotás mintájául: kezdetben a világképnek megfelelő jelenségeket egy-egy megnevezéssel írták körül. A világkép megváltozásával a szavak jelentése módosult, minek következtében két jelentésváltozás mehetett végbe. Az első az a jelenség, amikor egy köznév, vagy egy ige által leírt jelenség tulajdonnévvé válik. Nagyon gyakran az így képzett név éppen az ellenkezőjét képviselte, mint az eredetileg körülírt jelenség. A másik jelentésváltozás akkor megy végbe, amikor egy név elveszti eredeti funkcióját, és vagy teljesen kivész a nyelv kelléktárából, vagy egy köznapi jelenség leírására szolgál. A régi mitológiai tartalom csupán költői képként van jelen.<sup>17</sup>

Hasonló elméletet dolgoz ki H. Niehr a *Der höchste Gott* című munkájában. Ő az irodalmi pogányság (*literarischer Paganismus*) fogalmát vezeti be a mítosz ezen jelenségének körülírására. Bár nem hivatkozik Goldziher munkájára, de lényegében ugyanarra a következtetésre jut. A mitikus kifejezésmód eredeti háttérétől megfosztva jelenik meg:

- „1. Az irodalmi pogányságról akkor beszélünk, amikor a saját hit egyes összetevői áttevéődnek a pogány mitológiába.*  
*2. A hittartalom szempontjából nincs jelentésváltozás, nincs szó szinkretizmusról vagy a saját hit elpogányosodásáról.*  
*3. Ezzel szemben feltételezhető a szóképek, szavak jelentésváltozása, ahol ezeknek nincs specifikus jelentésük többé, és a használójuk hitéről sem mondanak el semmit.”<sup>18</sup>*

A Deut 32,24–25-ben JHVH hét nyila közül öt minden kétséget kizáróan megszemélyesített jelenség. Valószínűleg רֶסֶף is ebbe a sorba tartozik, és a járvány megszemélyesített alakját jelöli. Resef, a jól ismert hadisten és a csapások istene itt az irodalmi pogányság költői eljárásának megfelelően van jelen. A kánaáni vallásban nem egyszer a pusztítás, a gyilkolás kapcsolódik Resef nevéhez. A Deut 32,24-ben éppen ezeket a jelenségeket írja körül említésével a szentíró, de anélkül, hogy Resefre úgy gondolna, mint önálló természetfeletti létezőre.

A Deut 32,24 nem démontant, vagy politeisztikus képzetet tartalmaz, hanem benne az irodalmi pogányság jelenik meg.

<sup>17</sup> Goldziher Ignác: *Mítosz a hébereknél és történelmi fejlődése*. Győr, 2003. 61. o., 76-77. o. Eredeti: *Der Mythos bei den Hebräern*. Leipzig (Deutschland) 1876.

<sup>18</sup> Niehr, Herbert: *Der höchste Gott*. (Beihefte zur Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft 190.) Berlin 1990. 210-220. o. Az idézet: 212. o.